

اسان ابەۋۇلى

مەن — ۇلت تۇرالى

ۇلتتار باسپاسى

اسان اېهڅ ۇلى

مەن - ۇلت تۇرالى

ۇلتتار باسپاسى

جاۋاپتى رەداكتورى: العابدەك قيسىنقان ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتورى: مارعۋا ازاتقان قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: ۋياۋ

مەن — ۇلت تۋرالى

اسان ابەۋۇلى

ۇلتتار باسپاسى باستىردى، تاراتادى
شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرىندە ساتىلادى
ۇلتتار باسپاسى كومپيۇتەردە تەردى
بىيجىڭ يىحۈي باسپا زاۋودىندا باسلىدى
2009 - جىلى قىركۇيەك ۋېبىنىشى باسپاسى
2009 - جىلى قىركۇيەك، بىيجىڭ، 1 - باسلىۋى
باغاسى: 17.00 يۋان

责任编辑：阿勒哈别克

责任校对：玛尔胡瓦

装帧设计：吾要

图书在版编目(CIP)数据

民族之我见：哈萨克文/阿山著. —北京：民族出版社，
2009.9

ISBN 978-7-105-10299-0

I. 民... II. 阿... III. 随笔—作品集—中国—当代—哈萨
克语（中国少数民族语言）IV. I267.1

中国版本图书馆CIP数据核字（2009）第169056号

民族之我见

阿山 著

民族出版社出版发行

（北京市和平里北街14号 邮编100013）

<http://www.mzcbs.com>

北京艺辉印刷有限公司印刷

各地新华书店经销

2009年9月第1版 2009年9月北京第1次印刷

开本850毫米×1168毫米 1/32 印张：10.375

印数：0001—2000册 定价：17.00元

ISBN 978-7-105-10299-0/I·2074（哈282）

哈文室电话：010-64228006 发行部电话：0991-2854817

مازمۇنى

مەن — ۇلت تۇرالى.....	1
قازاقتىڭ ادام اتتارى.....	10
جاۋىنگەر سىن جاساي بەرسىن.....	22
پەلەخانۇ جانە ونىڭ يدەيالىستىك مونىزمىگە قارسى سىنى تۇرالى...	32
ارحايزم تۇرالى.....	54
اباي شىعارمالارىنداعى ارحايزم سوزدەر مەن بوتەن سوزدەر.....	94
باقسىلار جونىندە.....	120
كۇي جانە كۇيشىلەر.....	147
شەشەندەر.....	250
باقىل بول، اياۋلى ازامات.....	277
اقىندار ايتىسى جونىندە التى پىكىر.....	292
ايەلدىڭ قارا ءىلى.....	303
قوش بول ەندى، 36-ورتا مەكتەپ.....	315

مەن — ۇلت تۇرالى

ۋىمكەڭنىڭ (ۋىمارىزى ايتان ۇلى - رەد) ۋسى ئاقىرىپىن
جاڭغىرىتىپ ءبىر ماقالا جازۇ ۋىنىدا جۇرگەنىمە ئالاي بولغان ەدى.
اۋەلدە لىرىكادان گورى بۇلىستىكاغا كوزەۋلى ۋسى ئاقىرىپتى
كەزىندە قاسىيەنىڭە باس قايران ۋىمكەڭ قالاي عانا باعىندىرا سالغان
دەسەيشى، بلعى دا - بلعى لاپ ەتىپ سەزىمگە تۇتانىپ، جانىڭا
جالىن شاشىپ تۇرغان بۇل ئاقىرىپتى بىرقىما ئقتىرا قويۇ ماغان
ۋڭاي تۇسكەن جوق. قالامىدى قولغا العانىم مۇڭ ەكەن، ەكى
ەتەگىم جەلبىرەپ، قوس ۋكىپەم قولتىعىما دەيىن قىزىپ شىعا
كەلدىم. اۋدەم سوڭ ۇشقىر سەزىمنىڭ ۋيىرىمىندە ۇرشىقىشا
دوڭگەلەپ بارا جاتقان مەن، ۇزىمىدى ساپ - ساپتىڭ سالقىنىمەن
سابالاپ ءجۇرىپ زورعا توقتاتتىم.

لىرىكامەن - اق كەتكىر ئاقىرىپ ەكەن بۇل ۇزى! بۇلىستىكاغا
جەگىلىگەن جەردەن فىلوسوفيانىڭ، ەنىوگرافيانىڭ جانە
گۇمانتارىيانىڭ، تارىختىڭ ءتۇرلى سۇرانىمدارىن جاڭبىرشا جاۋدىرىپ
تۇيسىگىمنىڭ تۇتەسىن شىعاردى. مۇندايدا بار قارۋىم، بالبان
بىلەگىم — ماركستىك دۇنيە تانىمىم بولدى. ەنگەلىستىڭ:
«سەميانىڭ، جەكە مەنىشىكتىڭ جانە مەملەكەتتىڭ شىعۋى»
ۇزىندىلەرىن كەلتىرۋمەن - اق ءبىرتالاي ماسەلەنى جاۋاپتاپ تاستادىم.
دەسە دە، مەنىڭ ۋىمكەڭنەن سۇرانىپ العان بۇل ئاقىرىپىم ساياسى -
نازارىالىق ماقالا جازۋدىڭ، ۇلت نەمەسە ءدىن تۇرالى دوكلات بەرۋىمنىڭ
سۇرانىسى مەس ەكەندىگى وزىمە ايدان انىق ەدى، سول - اق ەكەن
بۇلىستىكا جانە بۇلىستىكا بولغانى ءجون عوي دەگەن بايلامعا

كەلدىم دە، ئۆز سارىنىم بويىنشا كەتە باردىم.

لىرىكا مەن بۇبلىستىكا ونەردىڭ قوس دوڭغالاغى سياقتى
تاقىرىپتى العا قاراي جىلجىتىپ بارا جاتتى...

بۇل رەت وزىمىشە — بۇبلىستىكالىق تاسىلمەن كەتكەن
سياقتىمىن، ”ئەندەشە“ دەپ ئسوز باستاپ: ۇلت — وبىيەكتىيۇ
شىندىق، تارىحي بولمىس، قوعامدىق قورىتىندى. ول قوعام
دامۇنىنىڭ بەلگىلى باسقشنىدا پايدا بولغان ئارى قوعام دامۇنىنىڭ
بەلگىلى ساتىسىندا جوغالادى دەگەن جورامالدىڭ قورىتىندىسىن
توسىپ تۇرغان ۇكىم. ۇلت اتاۋلىنىڭ ارعى تەگى — رۇ، تايپا،
ۇلىستىق وداق. ونى بۇگىندىك ۇعىمىمەن ۇلاعاتتاپ حالىق ئەمەسە
حالىقتىڭ ئبىر بولەگى، حالىق ۇعىمىن تۇدىراتىن، قۇرايتىن ەڭ
ئبىرىنشى فاكىتور دەسەك تە بولا بەرەدى. ولاي بولاتىنى — رۇ، ۇلىس
ەمەس، ۇلت بەلگىسى مەن ۇعىمى عايىپ بولا باستاعان ەلدەگى
(امەرىكاداعى) حالىق ۇعىمى سول ۇلت ۇعىمىنان ۇلعايىپ
قالىپتاسقان. كوپ ۇلتتى ەلدەگى (جوڭگوداعى) جالىپى حالىق
ۇعىمى دا اينالىپ كەلىپ سول ۇلتتار ۇعىمىنان حالىق بولپ
(جوڭگو حالقى بولپ) قالىپتاسقان. ال، ئبىر عانا ۇلتتان
قالىپتاسقان ئمالىم ئبىر ەلدە (جاپونىادا) ۇلت — حالىق، حالىق
— ۇلت. سوندىقتان، بۇل قوعام دامۇنىنىڭ تارىحي سالىدارىن: رۇ،
تايپا، رۇلىق وداق، ۇلت، مەملەكەت (حالىق) دەپ ۇلاسىپالى
ۇلعايتۇ فورمۇلاسىن جاساۋعا ابدەن بولادى.

دۇنيەدەگى بارلىق زاتتار مەن بولمىستاردىڭ دامۇ، قالىپتاسۇ
جانە اياقتالۇ بارىسى، زاڭدىلىعى بولادى. ۇلتتاردىڭ رۇ، ۇلىستاردان
دامىپ قالىپتاسۇى مەن مەملەكەتكە ۇيىمداسىپ حالىق بولپ
اتانۇى دا وسى زاڭدىلىقتان تىسقارى قالا المايدى. مەيلى قانشاما
ۋاقىت كەتسىن، مەيلى تارىخ تابانى قانشاما سارى قايراق بولپ

كەتسەن، زاڭدىلىق ۇشىن ۇبارى ۇبىر ولشەۋلى قاعيدانىڭ قارامىنداعى بولمىستار بودانى. ول ۋاقىت پەن تارىختى مۇلدە كەرى شەگىندىرىپ ەسەپتەي المايدى. دامۇ ۇشىن كەيدە ادام ادىمى سياقتى كەزەك الماسىپ وتىرۋى مۇمكىن، ال، ۇباراق بۇل تەك دامۇدىڭ (الدىغا جىلجۇدىڭ) قاجەتتى زاڭدىلىعىنا جاتقىزىلارى داۋسىز.

قوعام دامۇى — ادام دامۇى. ويتكەنى قوعام ۇعىمى ادامزاتقا بايلانىستى ادامداردىڭ وزدەرى جاعىنان قالىپتاسقان ۇعىم. ولاردىڭ بارلىق ادامى فورماتىسيالارىن ولاردىڭ وسى قوعامدانىپ جاساۋ قاسىيەتى كەلتىرىپ شىعارعان. دەسە دە، سونى شىندىق دەپ تۇسىنىۋگە ۇام تۇسىندىرۋگە بولادى — قوعام (ادام) دامۇىنىڭ ۇارقايسى تۇسى ۇارقايسى ادامدار توبىنا (رەتى بويىنشا: رۇعا، رۇلىق وداققا، ۇلىتقا، مەملەكەتكە) وزگەشە دامۇ، گۈلدەنۋ ورايىن بەرەدى، ۇباراق سەكىرۋ (اتتاپ ۇتۋ) ورايىن بەرمەيدى. بۇعان، دۇنيە تارىخىنان ەرتەدەگى رىمدىكتەر مەن ەگىپەتتىكتەردى، ۇبىر تۇستارى كۇللى دۇنيەنى بەت قاراتپاعان اراپ، تۇرىك، موڭغۇل يىمپەريالارىن، ۇتپىتى وتكەن عاسىردىڭ سوڭىنا دەيىن جالعاسقان وتارشى ەلدەردى ۇبار-بارىن دە وسى تۇناس ادامزات قوعامىنىڭ دامۇ ۇردىسىندەگى وسى ”ۇراي“ زاڭدىلىقتارى كەلتىرىپ شىعارعان.

قوعامىنىڭ دامۇ زاڭدىلىعى بولعانى سياقتى، قوعامىنىڭ كەزەكتەسۋ زاڭدىلىعى دا بولادى. مۇنى سول تارىختىڭ ۇزىن قالىپتاستىرۋشى ادامزات — قۇلدىق قوعام، فەودالدىق قوعام، كاپىتالىستىك قوعام، سوتسيالىستىك قوعام جانە كوممۇنىزم قوعامى بولادى دەپ تاڭبالاپ ۇجۇر. ەگەر وسى قوعامداردىڭ ادامدار جاعىنان جىكتەلگەن ەن-تاڭباسى (قوعامدىق فورماتىياسى) انىق بولسا، وندا الگى ۇبىز ايتقان رۇ، رۇلىق وداق، ۇلىت، مەملەكەتتەردىڭ سول

قوعامدارمەن بولغان قاتناستارى دا تۇرلىشە بولادى. ولاردىڭ كەيىرەۋى رۇ، رۇلىق وداق، ۇلت دەگەندەردى تۇدىرادى، ولاردىڭ قالپىتاسۇنا، پايدا بولۇنا ۋاقت پەن كەڭىستىك شارت- جاعدايىن جاراتىپ بەرەدى. ال، ەندى ءبىر تۇستارى ولاردى بىرىقتى نە بىرىقسىز تۇردە بىرىكتىرەدى، ورتاقتاستىرادى. اسىرەسە، رۇ، رۇلىق وداق، ۇلت تۇرلەرىنىڭ دامىپ مەملەكەتكە ۇيىسۋى ولاردىڭ بارلىق بلگەرگى فورمالارىنا زور دارەجەدە وزگەرىس جاسايدى. مەيلى ءبىر ۇلتتان قالپىتاسقان ەلدە بولسىن، مەيلى كوپ ۇلتتان قالپىتاسقان مەملەكەتتە بولسىن مەملەكەت تۇسىندەگى فورماتىيا بلگەرگى ءارقانداي فورماتىيامەن ۇقسامىتىن جالپىلىقتى ۇستانىپ جاتادى.

سوتسيالىستىك قوعام ۇلتنىڭ ۇلت رەتىندە ءومىر ءسۇرىپ تۇرعاندىعىن مويىندايدى، ونىڭ مەملەكەت فورماتىياسىنداى جالپىلىقپەن جانا سۇنا ءتۇرلى قولايلىقتار مەن ەرەجەلەر دە جاساپ بەرەدى (مىسالى، ۇلتتىق تەرىتورىيالى اۆتونومىيا زاڭى)، وعان جالپىلىقتان اۋشا باسقارۋ ورگاندارىن دا قۇرىپ بەرەدى (مىسالى، ۇلتتىق ىستەر كومىتەتى). مىنە بۇل، سوتسيالىستىك قوعام فورماتىياسىنىڭ وزگە ءارقانداي ءبىر قوعامدىق فورماتىيالاردان ۇلت فورماتىياسىنا جاسايتىن تىنىستىلىعى. وسىعان بايلانىستى ايتا الامىز — سوتسيالىستىك قوعام ۇلتتاردىڭ قاتار گۇلدەنەتىن، تەڭ يىگىلىكتەنەتىن، ءادىل، تەڭ ۇقىقتى مەملەكەت فورماتىياسىن ساۋلەلەندىرەتىن جاساڭ تۇسى. مۇندا، رۇلىق مادەنيەت، ۇلىستىق مادەنيەت دارىپتەلمەيدى، ۇلتتىق مادەنيەت، ۇلتتاردى ءبىر تۇلعا ەتكەن ەلدىك (مەملەكەت فورماتىياسىندىق) مادەنيەت دارىپتەلىنەدى. ال، مۇنداى مادەنيەتنىڭ ۇلگىسى — ماۋ زىدۇڭ جولداس ايتقانداي ”فورماسى ۇلتتىق، مازمۇنى سوتسيالىستىك“ بولىپ كەلەدى دە، ۇلتتىق ماقتانىش پەن مەملەكەتتىك ماقتانىش،

ۋلتىتىق سەزىم مەن وتانىشلىدىق سەزىم قاتار، قايشىلىقسىز ۋومىر
سۇرۇپ تۇرا بەرەدى. وندا، ورتاق ەستەيىكالىق سەزىنۇ مەن
لاززانۇدان باسقا، قوعامدىق فورماتسىيانىڭ قاچەتمەنە باغىنىشتى
دارىپتەمەلەر بىرگە دارىپتەلىپ جاتادى.

مەنىڭ ومىكەڭنەن سۇرانغان تاقىرىبىمنىڭ شەشىمى دە ەدال
وسىندا. مەنىڭ ۇزاق ەسوزدى بۇيلىستىكامنىڭ تياناعى دا وسىندا.
قوعامدىق فورماتسىيالاردىڭ ماناعىدان ەبىز ايتىپ تۇسىندىرە الماي
جاتقان تۇتاس زاڭدىلىعىن سەزىم كۇيىندە، فورماتسىيالىق تالاپتىڭ بار
ەيىن قاندىرىپ جازعان، جازعاندا دا ولەڭ ەتىپ لىرىكالىق تاقىرىپتا
يىگەرگەن، انە، سول ومىكەڭ ەدى. بۇعان وقىرمانىمىز تەك
سالىستىرىپ وقۇ جولىمەن عانا سەنەدى. ەندەشە، سالىستىرىپ وقى
جونەلىڭىز.

مەن — ۇلت تۇرالى

ومارعاى ايتان ۇلى

مەن ۇلتىما نەگە اۋەل ماقتانبايىن،
اتپەن كىرىپ عاسىرلار وتكەلىنە؛
تارىخ سەنىڭ سىنعا الپ ەتاپسىرىڭدى
مەن ەوزىم دە ەبىر عالم وتكەنىمە.

قازاق، قازاق، كەل، وتىر، ەوز ولەڭنىڭ،
قارا ”نەگىر“ ساعان دا داستانىم بار.
اق ەناسىلدىڭ ەبارىن دە جەك كورمەيىمىن،
ال، وزدەرىڭ دۇنيەنى باسقارىڭدار!

مەن تىگەمىن ولەڭنىڭ قازاق ەيىن،

ستامبولدىڭ كىلىمى تورگە ئۇستاۋلى.
قىزىل ئۇق قارىنى قوبعان ۋىلىپ
«مانىفەسى» ماركىسىنىڭ تۇر ئۇستاۋلى.

جايلاننىڭ قىمىزى قانداي ۋاتتى!
مەيمانىم كۆپ، شوت قاقىپ سانامايىمىن.
بەلدەۋىمدە جاتادى ۋىلىپ پاراللەل،
دۇنيەگە بىرگەدەن قارامايىمىن.

بار ھەل ۋىلىپ مەن ۋىلىپ وردا مەسپىن،
ۋىلىپ شاعىن ۋىلىپ كەڭ پەيلىم.
ساھارنىڭ كەلىڭدەر مەيماندارى،
قۇلدىق مەس سەندەرگە ھەڭكەيۋىم.

شەخسىمدا جاتادى ۋىلىپ مۇھىت،
ۋىلىپ باتىسنىڭ ۋىلىپدارى.
دۇنيەنىڭ قانى بار ۋىلىپ ۋىلىپ،
مەن نەدەيىن سەندەرگە مۇنان ارى.

ۋىلىپ كەي كۈنى ۋىلىپ تەرىپ،
كەيدە ۋىلىپ يىندوسقا كۆرۈش ھەككەن،
ۋىلىپ جاققا سەن ۋىلىپ ۋىلىپ شىرقايىمىن،
ھەككىدە ۋىلىپ بىرەۋى بۇغى جەككەن.

كۆلىپەرگەن ھەڭگەم كەيدە تۈزۈپ،
بوس قويامىن تىيەتتە ۋىلىپ جەڭگىمىدى.

ەنيسەي مەن ورحوندا قىستاپ قالىپ،
مۇزداتامىن كەي-كەيدە جورگەگىمدى.

”ۇلت“ كىتابىن ۇزاققا كوتەرگەم جوق،
زامان ۇزى ۇيرەتكەن الپپەنى.
وگىز باققان نەپالدىڭ قارا شالى،
قۇشاقىتىم كەلەدى بارىپ سەنى!

حانزۇ مەنىڭ قوڭىرقاي اعام ەدى،
مەن قوڭىرقاي ۇجۇرۇدى ۇناتامىن.
ۇلى تارىخ تەربەتكەن بەسىگىمدى،
ۇلى تاۋعا سۇيەۋلى تۇراتامىن.

ۇزى شىمە كەلگەندە، مەن قازاقپىن،
سارى دالادا ساعىمداي اتپەن شاۋىپ،
”قازاق! قازاق! قازاق!“ دەپ كوپ شارشادىم،
قازاق ەمەس باقىتتى كەيىن تاۋىپ.

مەنىڭ قازاق ارعى اتام — اقىن اتا،
مەن ەلى دە قوزدىرام دەلەبەسىن.
مەن وتىرا قالار ەم دومبىرا ۇستاپ،
بىرەۋ كەلىپ دەسە ەگەر: ”نە بىلەسىڭ؟“

سىرناپلاتىپ ەن سالعام سان جورىقتا،
قىل شەكتى قوبىزىم كۇشتى ۇندەرى.
دۇبىرلەتىپ قار باسقان جوتا-جوندى،

بۇركىت الپ وتەر ەم قىس كۈندەرى.

ۇمىتپايمىن، ۇبارىن دە كۈرگەن باسپىن،
ەرەنتاۋدىڭ، التايدىڭ سۇڭقارىمىن.
عاسىرلاردىڭ تۇمانى جاتىر سوناۋ
اياغنىڭ استىندا تۇلپارىمنىڭ.

قۇلازىعان قۇبا ۇدۇڭ مەنى تۇدى،
تالاي بوزداق جىڭتى باتىرلىقتىڭ
ۇتىپ كەتتى، سولاردىڭ بزگى ارمانىن
ەندى مىنە ورناتتى زامان مىقتىم.

ۇرمىجىدە تۇرامىن — ۇوز كۈشەمدە،
جۇمىسشىنىڭ پاتەرى — مەنىڭ ۇيىم.
تاغى مىنە وتىرمىن ولەڭ جازىپ،
تەبىرەنىپ كەي-كەيدە كۈڭىل كۇيىم.

قازاق، قازاق، كەل، وتىر، ۇوز ولەڭنىڭ،
قارا ”نەگىر“ ساعان دا داستانىم بار.
اق ۇناسىلدىڭ ۇبارىن دە جەك كۈرمەيمىن،
ال، وزدەرىڭ دۇنيەنى باسقارىڭدار!

ۇلتتىق سۇيسپەنشلىك تە، ۇلتتىق ماقتانىش تا، تارىخ پەن
ەنوگرافيا دا، دوستىق پەن كىسىلىك تە، اقىندىق، ادامدىق ار
دا... ۇبىر شىمشىمى ورتايماي تەڭشەلگەن مۇنداي كەرەمەت جىردى،
جىر اۋتورىنىڭ سۇڭغىلا سۇرلەم ويىن ۇتۇسىنۇ كەرەك بولسا — ۇلت

ۋەممەن جاي، بىر فورماتسىيالىق كۆيدە ەمەس، قايتا ەسەنداي ەستەتيكالى، ەستى تۇسەنۇ كەرەك. ەمارعازىنى ەمارعازى ەتەپ اۋليەلەپ، الەشتەپ تۇرعان قۇدرەت تە ەسى قۇدرەت قوي. ەمارعازىشا ۇلت تۇرالەنى بىلمەك بولساڭىز — ەنىڭ «شەس رومانتيكاسىن»، «ازيا ۇستىندەگى كوشەسىن»، «قىزىل اتپەن كەلمەنىن»، «تۇيەلەرىن»، «تىرنالارىن» تىنىم تاپپاي ەقي تۇس، مۇمكىن تۇ باستا جۇمباق تۇسىنىك، جۇمباق سەزىمگە جولعارسىڭ، ال، ەنان ارى قۇلشىنىس پەن قۇمارتۇعا تۈزە بىلسەڭ جۇمباق سەزىم، جويقىن تۇسىنىكپەن دابەرلەسەرىڭ ەاق. مەنىڭ ۇلت تۇرالەم — ايتەۋىر ەمارعازىشا ”ۇلت تۇرالى“.

قازاقتىڭ ادام اتتارى

ادامداردا ات (ەسىم) بولادى، ات — ادامداردى حايۋانات دۇنيەسىنەن ءبولىپ تۇراتىن ماڭىزدى بەلگىلەردىڭ ءبىرى. ادامداردىڭ اتى تەك وزدەرى جاعىنان (ادامدار جاعىنان) قويىلىپ، ادامدار جاعىنان شاقىرىلادى. ال، باسقا زاتتاردىڭ، قۇبىلىستاردىڭ اتتارى تۇگەلىمەن سىرتقى جاقتىڭ ياعىنى، ادامداردىڭ تاڭبالاۋىمەن قويىلىپ، سولار جاعىنان ىستەتىلەدى.

ادامنان باسقا جاندى ياكى جانسىز نارسەلەردىڭ ادام سەكىلدى وزدەرى جاعىنان قويىلعان جانە وزىنە عانا تاۋەلدى بولعان (از دەگەندە بارلىق ۇيەك ادامدارى بىرەكەلىكى اتايتىن) اتنىڭ ولاردا بولۋى استە مۇمكىن ەمەس. مۇمكىن بولۋى نقتىمالدىعى دا جوق. تەك ادامداردىڭ سول زاتتار توبىنا بولعان تۇسىنىڭى بويىنشا بەرىلگەن جالپىلىق اتاۋىنىڭ بولۋى مۇمكىن. دەگەنمەن كەيدە ادامداردىڭ كەيىىر جانۋارلارعا اىىرم ات قوياىتىن كەزدەرى دە بولادى. ءبىراق ءبۇتىن تىرشىلىك دۇنيەسىن كوزدە ۇستاعاندا، دەرەس ات العان جانۋارلار تىم شاقىتى. ونىڭ ۇستىنە ونىڭ مۇنداي اتى تەك وزىنە يەگەرشىلىك ەتۇشىلەر كولەمىندە عانا بولادى.

ادامداردىڭ اتى بەلگىلى ماعىناعا قويىلعان جانە وزدەرى جاعىنان ورتاق تاڭبالانغان. مىنە بۇل ادامداردىڭ قوعامدىق ومىردە ءوزارا قاتىناس جاساۋىنداى قاجەتتى شارتى ءارى ادامزات تۇرمىسىنىڭ ەڭ جەلگى داعدىسى جانە ادامزات دۇنيەسىندە كەم بولسا بولمايتىن كەرەمەتى.

ال، ادامزات دۇنيەسىنىڭ شىكى بولىگىنە كەلسەك، ءارقايسى

ۇلتتاردىڭ ۇزاق تارىخى بارىستاعى ساياسى، ەكونومىكا، مادەنىيەت،
عۇرۇپ-ادەت جاقىتاعى وزىنە ءتان ەرەكشەلىگىنە نەگىزدەلىپ، سول
ۇلت ادامدارىنىڭ وزىنە ءتان ادام اتتارى، جۇيەدەن ات قويۇۋ داستانى
بولادى. مۇنداي ات قويۇ، سول ۇلتتىڭ جوعارىدا ايتقاننىمىزداي،
ۇزاق تارىخى دامۇ بارىسىنداعى باسىپ وتكەن داۋىرلەرنىڭ بىقالىن
وزىنە سىڭىرگەن، وزەك ەتىپ قالىپتاستىرعان، سول ۇلت
داعدىسىمەن وزىنە ءتان بەلگىلى ماعىنا الادى. سول ۇلتشا ادام
رەتىندە دۇنيەدەگى باسقا ۇلتتاردان ءوز الدىنا پارىقتالىپ تۇرادى.

دۇنيەدەگى ۇلتتار قاتارىندا قازاق حالقى دا ءوزىنىڭ ءتيىستى
ۇلت تارىخى مەن مادەنىيەت تارىخىن باستان كەشىردى. قازاق حالقى
باستان كەشىرگەن ءارقايسى تارىخى داۋىردە، قازاقتاردىڭ وزىنە ءتان
تارىخى، ساياسىي، ەكونومىكاسى، مادەنىيەتى بولدى. ولار وزدەرىنىڭ
وسى كۈلەمدەگى تۇسىنىگى بويىنشا ات قويىپ، تامىرى تەرەڭدە
جاتقان سان-سالالى، باي مازمۇندى ادام اتتارىنىڭ ۇلگىسىن
جاسادى. بۇل باي مازمۇندى ادام اتتارى تارىختان بەرى، اسىرەسە،
زەرتتەۋشىلەردى وزىنە باۋراپ، قىزىقتىرىپ كەلەدى. ولار قازاق
حالىقنىڭ مادەنىيەتىن، تارىخىن زەرتتەگەندە تارىخى جەكەلەر مەن
وبرازدارعا توقتالماي وتكەن ەمەس. ءتىپتى سول تارىخى جەكەلەر مەن
ادەبىي وبرازداردىڭ اتىنا سۇيەنە وتىرىپ، كەيىر كۈمەسكى
نارسەلەردىڭ بەتىن اشتى. قازاق حالقىنىڭ مادەنىي مۇرالارىنىڭ
شاشىلىپ كەتكەندەرىن وزدەرىنە جىيىپ بەرگەندىگى دە ءمالىم.

ورىستىڭ رادلوۋ قاتارلى قازاق تارىخى مەن ءتىلىن، ادەبىيەتىن
زەرتتەۋشىلەرى قازاقتىڭ ات قويۇ داعدىسىنا سۇيەنە وتىرىپ، تۇركى
تىلدەس نەمەسە قازاق حالقىنىڭ ءوزىنىڭ مەنشىكتى بايلىعى
بولعان كەيىر مۇرالاردى قازاقتىڭ ادام اتتارىنا، قازاقتىڭ ات قويۇ
داستۇرىنە بايلانىستىرا وتىرىپ، بىرىكتەپ شىققان.

قازاقتىڭ ادام اتىن قويۇداعى ۇلتتىق داستۇرىنە، مازمۇن جاقتاعى ەرەكشەلىكتەرىنە جانە وسىلاردىڭ قالىپتاسۋ تەگىنە تالداۋ جاساۋدا، اسىرەسە، بەلگىلى تاريحي داۋىردەگى قازاقتىڭ ادام اتتارىنىڭ سول داۋىرگە سايكەس ءبىر ەرەكشە ءتۇس الۋىن، ءسويتىپ، تۇتاس قازاق ادام اتتارى جۇيەسىنىڭ قالىپتاسۋىن تۇسىنىۋدە، قازاقتىڭ ءاربىر داۋىردەگى ادام اتتارى، قازاقتىڭ ات قويۋ داعدىسى جانە ءتۈرى، قازاقتىڭ ادام اتتارىن قويۋدا كوڭىل بولەتىن ماسەلەلەرى دەيتىن ءبىر قانشا ماڭىزدى ماسەلەلەرگە ايالداماي بولمايدى.

ءىسلام دىنىنەن ىلگەرگى ادام اتتارى

قازاق حالقى دەربەس ۇلت بولپ قالىپتاسۋدان ىلگەرى نەمەسە وسى قارساڭدا بولسىن، ياكى، ۇلت بولپ قالىپتاسۋدان بۇگىنگە دەيىنگى ارالىقتا ۇز باسىنان قىلى-قىلى تاريحي داۋىرلەردى كەشىردى. ءىسلام ءدىنى قازاق دالاسىنا تارقالعانعا دەيىن، ولار تۇرلىشە دارەجەدە ”مۇشورىك ءدىنى“، ”توتەمدىك ءدىنى“، ”ماجۇس ءدىنى“ سەكىلدى ءبىرقانشا ءدىننىڭ اسەرىنە ۇشرايدى. وسى دىندەردىڭ ءارقايسىسى ولاردىڭ سانا-سەزىمدەرىندە تۇرلىشە دارەجەدە ورىن الدى. ولاردىڭ مادەنيەتى مەن ەكونوميكاسىن دامىتۋدا تۇرلىشە رول اتقاردى. قازاق حالقىنىڭ ۇسىم جاقتاعى تۇسىنىگەن دە وزىندىك نىپال جاسادى. بۇل ولاردىڭ ات قويۋ داستۇرىنەن ايىقپ كورىلدى.

قازاقتىڭ وتە ارعى تەگىنە جاتاندىن، كىلەڭ كوشپەلى شارۋاشىلىقپەن اينالىساتىن رۋلارى باستابىندا مۇشورىك (كوپ قۇدايلى) دىنىنە سەنگەن ەدى. ولاردىڭ تۇسىنىگى بويىنشا